

IVANA ISKRA-JANOŠIĆ

BRONČANI KIPIC DIJANE IZ VINKOVACA

UDK 902.2(398 Cibalae)

904:730

Stručni rad

Prihvaćeno: 10. X. 2001.

Dr. Ivana Iskra-Janošić

HR – 32100 Vinkovci

Gradski muzej Vinkovci

Trg bana Josipa Šokčevića 16

Stariji nalazi rimske brončane plastike iz fundusa Gradskog muzeja Vinkovci uglavnom su objavljeni, ali je u toj skupini vrlo malo rimskih božanstava. Brončani kipić božice Dijane, pronađen 1978., utoliko je važniji, pogotovu ako se uzme u obzir činjenica da je razmjerno malo Dijaninih prikaza s područja kontinentalne Hrvatske. Vrlo precizno izrađen i u potpunosti sačuvan kipić, na temelju skromnih analogija, možemo datirati na prijelaz iz 1. u 2. st.

Cljučne riječi: brončani kipić, Dijana, Cibalae, rani principat (*Key words:* bronze statuette, Diana, Cibalae, Early Principate)

Tijekom arheoloških istraživanja koja su se provodila u Vinkovcima, otkriveno je i pronađeno mnoštvo arheološke građe, posebice iz rimskog razdoblja, odnosno s područja *Coloniae Aureliae Cibalae*. Unatoč obilju pokretnog materijala, nalazi su, općenito, preskromni brojem za jedan tada tako velik grad, gospodarski i prometno razvijeno središte. Uzrok pomanjkanja nekih vrsti građe, osobito skulpture i pisanih spomenika, treba tražiti u samom načinu na koji su se provodila arheološka istraživanja. Nažalost, upravo je prva faza uvjetno nazvanih istraživanja za arheološku je građu bila presudna. Ta je faza vezana uz intenzivnu izgradnju današnjih Vinkovaca tijekom druge polovice 18. st., kada je niknulo današnje barokno središte i kada je zapravo pronađene građe bilo najviše. Kako nije bilo stručnjaka, materijal su skupljali malobrojni lokalni kolekcionari, ali daleko više strani časnici u službi Vojne krajine. S njihovim odlaskom iz ovih krajeva otišao je i vinkovački arheološki materijal. Druga polovica 19. st. predstavlja početak druge faze istraživanja, s pojavom Josipa Brunšmida i nešto kasnije Viktora Hoffillera, koji osobno rade na području Vinkovaca, ali svu građu koju prikuplja dobro organizirana mreža

povjerenika šalju u Arheološki odjel Narodnog muzeja u Zagrebu. S osnivanjem muzeja u Vinkovcima, godine 1946., počinje treća faza istraživanja, kada se svi pronađeni predmeti, kao i prikupljena dokumentacija, počinju pohranjivati u toj novoosnovanoj ustanovi. U pogledu muzejske djelatnosti, posebno se ističe razdoblje od 1971., kada je započela vrlo temeljita provedba Zakona o zaštiti spomenika kulture, i otkad se svi zemljani radovi na području zaštićene arheološke zone u Vinkovcima (s oko 800.000 m²) provode u okviru zaštitnih arheoloških iskopavanja. Tijekom posljednja tri desetljeća praktički nije bilo godine u kojoj nije bilo većih iskopavanja, koja bi se protezala i na nekoliko tisuća četvornih metara. Brončani kipić Dijane pronađen je jednom takvom prilikom, tijekom zaštitnih iskopavanja provedenih 1977./1978. za potrebe tadašnje "Jugobanke" (danas "Zagrebačka banka") (sl. 1).

Sl. 1. Kipić božice Dijane iz Vinkovaca.

Fig. 1. The statuette of the goddess Diana from Vinkovci

Budući da je banka smještena u središtu grada, uz lijevu obalu Bosuta, otkriveni su ostaci kontinuiranog naseljavanja od neolitika do srednjega vijeka. U rimsko su se doba na tom prostoru nalazile terme od kojih je jedan (najbolje sačuvani) dio rekonstruiran te danas predstavlja jedini vidljivi ostatak rimske arhitekture Cibala.

Metalnih predmeta u Vinkovcima, izuzimajući nakit, pronađeno je razmjerno malo i uglavnom su već obrađeni u stručnoj literaturi. Metalne je nalaze, a među njima i me-

talnu figuralnu plastiku, među prvima objavio J. Brunšmid.¹ S. Dimitrijević je u svojem monografskom djelu o Vinkovcima obradio samo dio nalaza s područja Grada,² kao i J. Korda, dok je Z. Virč objavio sve starije nalaze figuralne plastike iz fundusa Muzeja.³ Budući da je brončana figuralna plastika u Vinkovačkom muzeju malobrojna, te su predmete su obrađivali i objavljivali i drugi autori.⁴

Dijana je jedno od najpopularnijih antičkih božanstava koje je podjednako štovao rimski i autohtoni živalj. Vinkovački brončani kipić bio je prekriven naslagama kalcija tako da se figura samo nazirala, ali je nakon konzervacije u radionici Arheološkog muzeja u Zagrebu Dijana bljesnula u punom sjaju. Na precizno izrađenom hitonu, kao i na licu i frizuri, uočava se svaka pojedinost. Hiton je potpasan u struku tako da jedan njegov dio pada preko struka, a dužina mu doseže do koljena. Ispod grudi podvezan je ukrasnom vrpcom koja naglašava grudi. Božica stoji na malom pravokutnom postolju koje na dnu ima jezičac za usađivanje na veće postolje. Stražnja je strana šuplja, a uz koljeno lijeve noge vidljivo je oštećeno proširenje s rupom, što sugerira da je kipić bio pričvršćen na neku podlogu. Na nogama su lovačke sandale. Lijevom nogom Dijana je iskoraknula i taj je pokret blago zatalasao hiton. U ispruženoj lijevoj ruci drži manji luk kojem nedostaje gornji vrh, dok je desnu ruku savinula do samog tobolca na leđima i vadi strijelu. Frizura je izrađena u *Melonen* stilu i skupljena je na vrhu glave u obliku mašne. Visina figure s postoljem iznosi 9,2 cm, a visina s jezičcem 9,7 cm; inventarski broj je A-3757.

Iz opisa je vidljivo da kipić pripada najraširenijem prikazu Dijane kao božice lova i zaštitnice lova, životinja i šuma. Isti tip frizure s kosom podignutom na vrhu glave nalazimo na kamenom reljefu votivne stele iz Čitluka (*Aequum*),⁵ dok je brončani kipić Dijane iz Trebinja u jačem iskoraku, a božica ima istu frizuru, ali se skupljena punda nalazi na zatiljku.⁶ Nažalost, mramornom kipu Dijane iz Siska glava nije sačuvana, dok hiton sadrži manje nabora.⁷ Na području Osijeka (*Mursa*), Dijana je zastupljena samo glavom glinene figurice.⁸ Inače, mnogi proizvodi iz Cibala i Murse rad su istih radionica.

¹ Brunšmid 1902, 147-158; Brunšmid 1914, 235-241.

² Dimitrijević 1979, 170; Korda 1962, 31-59.

³ Virč 1967, 373-383.

⁴ Popović, Mano-Zisi, Veličković, Jeličić 1969, 101; Tadin 1979, 13-23; Gorenc 1952, 17.

⁵ Gorenc 1952, 18, sl. 9.

⁶ Popović, Mano-Zisi, Veličković, Jeličić 1969, 92, sl. 100.

⁷ Rendić-Miočević 1981, 73-82, T. I i II.

⁸ Pinterović 1978, 143.

LITERATURA

- Brunšmid 1902 J. Brunšmid, Colonia Aurelia Cibalae - Vinkovci u staro doba, VHAD, n.s. 6, 117-166.
- Brunšmid 1914 J. Brunšmid, Antikni figuralni bronsani predmeti u Hrvatskom narodnom muzeju u Zagrebu, VHAD, n.s. 13, 207-269.
- Cambi 2000 N. Cambi, Imago animi – Antički portret u Hrvatskoj, 7-119, Split.
- Dimitrijević 1979 S. Dimitrijević, Arheološka topografija i izbor arheoloških nalaza s vinkovačkog tla, Izd HAD, 4, 133-200, Vinkovci.
- Gorenc 1952 M. Gorenc, Antikna skulptura u Hrvatskoj, 5-24, Zagreb.
- Korda 1960 J. Korda, Tragom prošlosti Vinkovaca, 21-59, Vinkovci.
- Medini 1968 J. Medini, Rimska brončana plastika u Arheološkom muzeju U Zadru, Diadora, 4, 143-179.
- Pinterović 1962 D. Pinterović, O rimskoj bronci s terena Osijeka i okolice, OZ, 8, 71-113.
- Pinterović 1978 D. Pinterović, Mursa i njeno područje u antičko doba, 13-168, Osijek.
- Popović, Mano Zisi,
Veličković, B. Jeličić,
Rendić-Miočević 1981 Lj. B. Popović, Đ. Mano-Zisi, M. Antička bronza u Jugoslaviji, 11-158, Beograd.
- A. Rendić-Miočević, Mramorna statua Dijane iz Siska, VAMZ, 3. s., 73-82.
- Tadin 1979 Lj. Tadin, Sitna rimska brončana plastika u jugoistočnom delu provincije Panonije, 7-46, Beograd.
- Thomas 1964 E. B. Thomas, Römische Villen in Pannonien, 7-399 Budimpešta.
- Virč 1967 Z. Virč, Rimska brončana plastika u Vinkovačkom muzeju, ARR, 4-5, 373-383.

Summary

A bronze statuette of Diana from Vinkovci

Roman bronze statuettes in the Municipal Museum of Vinkovci consist mainly of a few older acquisitions. Intensive rescue excavations during the last three decades have somewhat enriched this category of small finds. Among the more recent finds is a bronze statuette of the goddess Diana featuring classic attributes of a protectress of the hunt, animals, forests and fields. The statuette was recovered during rescue excavations on the site of the bank building in 1977-1978.

The goddess is shown straddling toward right, with her left leg bent in the knee and her chiton ruffled. Her garb is belted, obscuring the goddess's waist, while another decorative girdle encircles her body below the breasts, giving them prominence. In her stretched left hand she holds a bow damaged at the upper part, while her right hand is bent in the act of taking an arrow out of the quiver on her back. All the details of the physiognomy and clothes are carefully and minutely rendered. Her hair is arranged in the style of the so-called *Melonen* and is bunched on the top in the form of a ribbon. The goddess stands on a small rectangular base provided at the underside with a tongue-like device for attaching to a larger pedestal. The statuette's back is hollow and not intended for showing. It must have originally been attached onto some surface by means of a device whose trace, provided with a hole, is observable in the area of the left knee. The total height of the statuette, including the base and the tongue, is 9,7 cm (inv. n. A-3757).

It is suggested, on the basis of scarce parallels and quality rendering, that the statuette of Diana was imported to Cibalae at the end of the 1st and the beginning of the 2nd century.

Key words: bronze statuette, Diana, Cibalae, Early Principate

Translation: *Branka Migotti*